

OREOLE
 CIBOLE
 KOGUI
 DAMANA
 YUKPA
 WAYUNAKI
 ACHAGUA
 ROMANÍ
 ITTE INPAKA
 KINOLA NI DALINGI
 BARÍ
 TULE KICHWA
 WOUNÁN U'WA
 EMBERA HITNÚ CUIBA
 TATUYO TINIGUA PIAROASIKUANI
 ÑENGATÚ GUAYABERO SIRIANO SÁLIBA
 ACHAGUA
 CARAPANA PUINAVE PIAPOCO
 EDUÚRIA TARIANO CARIJONA KURRIPAKO
 NAMTRIK WANANO TUYUCA KUBEO BARÁ
 YANAICONA NASAYUWE DESANO PISAMIRA
 INGA PIRATAPUYO YURUTÍ BARASANO
 AWA PIT. UITOTO TUKANO MAKUNA
 TAWANO
 CABYARÍ COBEGUAJE KAMENTSÁ KAKUA YUHUP
 COFÁN SIONA MIRAÑA
 TANIMUKA ANDOQUE
 COCAMA NONUYA
 MUINANE OCAINA
 TIKUNA
 BORA
 YAGUA

WOUNAN

Acuerdo Final para la Terminación del Conflicto Armado

Una publicación de
**La Oficina del Alto
 Comisionado para la Paz**
 y traducida por
MinCultura

MUG ĔSAP GAAI JAAUSIM ABA IYOO ATARR DEN DOJĀAR PHOBOR THĒURSIM AR HABANA MAACH PORPOMAAM GOBIERNO DĒI MAIGMUA PABĒ EEM KHĒĒN POR DĒI, KHĒĒRĴŪG WAUMATARR JUA AB AWIA AB IEK PHĀTARR, IEKHĒOR OPĒIJUDEN, MAIGMUA BEEJU DEN ONEE JOOBAAG ICH MAG MUG DURR JOOI GAAI.

IEK AB

MAACH JĔB KOLOMBIAM CHI IUJUU OOG: MAIGMUA DURR PIERR MAACH JĔB EE KHOOJEM DEN PHIDKHAAG

Amug khĒĒrĴŪg gai jaausim maach jĔb durr pierr khoojem den iekhaag, maach phobor da aphaem khĒĒn durr ee nemĴĒr nem wai naag athee, mag deeu beepimaugau chi iekhĒor akhĒragam, magbaadee wai maach onee joobaju ich mug durr jooi ee.

- Iekha sim wajaphata wainaag phobor da aphaem athee chi durr khĒĒn wounaan athee maigmua negoan chi pĒch naan athee.
- Mugai jaausim chi porpomam Gobiernou maach ar phobor pierr beeju da aphaem khĒĒn oon, chi khĒĒrĴŪg durr pierram khĒĒn den dugpĒyaag athee, maigmua doigau pien, phobor da aphaem khĒĒn dĒi, nemĴĒr nĒm den jawaag, erpaag maach durr jooba nĒm ee, maach khoju ig nĒm dem iekhaag.
- Maach jĔbta ieg waisim chi khĒĒrĴŪg phidkhaag.
- KhĒĒrĴŪg iekha sim phidkhaag athee maach jĔbee neminag khoojem nem aag. Phidkhaag pam ũncha iekhĒor burtarr ai, da aphaem cha thunĒm maigmua akhĒrag nemĴĒrtarr archa.

Maach khĒĒrĴŪg dĒi phidkhaag maigmua nemĴĒr khoojem den wainaag

Jurju ajem phagkhon jĔb peraujenden, Ĕor jĔb chukhu jooba thunĒm khĒĒn athee deeu jem deeg, wainaag ajem thĒarĴŪp (3) millones hectĒreas chi pomag, achamug nacha jua numi (10) aĒos ee.

- Chi phadkhon di jĔb peraujenden waisiegau: 1 chi juapa phidkhaag; 2 deeu jĔb wainaag; 3 chi iiu wainaag jĔb thum waisim den; 4 agee oopam chi iiu jĒga phidkhaag, ee ũkhaai wajapha phidkhanaju; 5 deegau magee chi phobou igsim thumaam khĒĒ nau khaphu aag; 6 gobiernou ahab du chi jĔb.
- KhĒĒrĴŪg ugthaag maagau chi phidag wauju, dee maa gau jĔb errapai

- Jawaag pan chi phidag pomaam wajapha, deeg 7 millones jëb den
- Chi jëb deeg pam phidkhaam khochag agem khuun athee, jëb chukhu maigmua jëb waisimja, nacha deegau ɸɸi nag, chi ɸɸi ich chaain dɛita jooba sim athee, phobor iekhōrau matarr athee.
- Jëb wai sieg thumaam khuun athee, wajapha thunaag, phadkhon nemjīiraag, wajapha phidkhaag, oberawaag nem pom (khudau, do deeg, mormachag den, esap den, di, perjuden)

Mug dɛi Wawaag jëb wajapha, ɸgthaa waupɸyaag maigmua nemjīir nɸm den igawam. Waainaag maigmua chi iekhōor den mug jim:

- Owerauju jëb den phidkhaag thumaan khɸɸ naar baraag maigmua juraag chi iekhōor chugpa pɸyaagau.
- Overawaagau chi ɸgthaaan maguatha chi khīirjūg pomaam wauju jëb den phidkhaju, maata waisiegau waarphaa eerpa jëb den.
- Wawaag thumaan eem dugam khɸɸn jëb iekhaapam maigmua juraag pam iyoo aag Gobierno, phobor maigmua param khɸɸn dɛi.
- Wausiwaag pam khīirjūg maju pomaam 7 años, magaita chi ɛsap chiuu phobor da aɸɸɸm khuun athee, maita ooju chi neminag jīir nɸm den maigmua jewaag pam phadkhon jëba athee.
- Wausiwaag pam ɛsap pabɸ den, magua waausieju jampai baarsieju chi nemjīir den maigmua pabɸ ɸrcha ig sim den. Magauta phadkhon ooju phobor da aɸɸɸm athee, jooba nɸm den khochag mag jëb gaai, Sieju pabɸ thumwe sim ai, magua warag ig bam chi jëb osim den maigmua phadkhon thunaju thumaan khɸɸn maach khodnaan athee.

II. Esap jaasieju thumaan athee, mag 10 años maigta maach thui ooju da aɸɸɸg chugraa pam, barapai aju chi da aɸɸɸg mug durr ee 50%, baraa aju aba khabaajem, thumwe khaiperaagau, maach jëb jooba nɸm ee.

Neminag pomaam auju, wawaag pam warag jugad khudau ee thāarjūp, pɸɸɸ ajem deeg pam, waarphaa iyoo ajem maach da aɸɸɸ nɸm phobor ee, pomaam pai deeg pam, deeu do weejem den maigmua wajapha obeerpieg chi phidag.

Phobor ugthaag awaag, wainaju mormachag den, ɛsap den, di joo baajem den, do wajaphan den, maita chi ðor da aɸɸɸm khɸɸn agee wenɸrraju.

Neminag deeu den phadkhon nemjīir nɸm gaaimua, maach thumaam khɸɸn athee, phobor, sisiju phadkhon, juapa deeu wajapha nem jiiraag, tecnológica, perjuden, phidag den, chaiperju da aɸɸɸm khɸɸn.

Phadkhon thunaju, thumaam khɸɸn athee, nemjīirju den, khīirjūg gobiernou.

III. Deeu den agchaar opod khoojem den phobor da aɸɸɸm khɸɸn athee, thunaju ɛsap pɸsim, nacional, departamento maigmua chi phobor thunumai maach chaain juphur khaba ju, jāsog athee thunaju, nemjīir athee, chi preeenja thunaagau, sieju wajapha khoojem.

**Acuerdo
de
Paz**

IV. Sieju ugthaa sieg jeb den. Programa con Enfoque Territorial (PDET) thunaju urcha da aphaam khuun athee, iekhõor den gaai mua, chi podbaatarr maigmua chi phadkhon akhãrag den phidkhatarr, magaita deeg pam jeb jurr phadkhon deeu thumwe onee naan.

IEK NUMI

POLITIKA EE NAAG: ABA IYOO AG KHOINAA JOOBAJU DEN

Khoinaa joobaju durr wau nãem igsim aba iyoo ag maach thumaam khãen juapa theeg naag, mag gaaimua thumaam khãen oo nãem maigmua khochag nãem wawaagau maach theeg aag neminag khõsi nãem den mag opãyaag iekhõor, maata khãirjũg wajaphamau.

I. ðkhaju waichirim neminag khaiba adeewei juraagau waujukhãen partido pierr maigmua movimiento pierr, ley khaphãem khãen, agdei khapam khãen, chi iekhõor wujem khãen eem ther pan naan FARC EP, chi khãirjũg wajapha juraag, chi estatuto gaai siem khiin khochkhaba nãem khãenau, mag oowia gobiernou chi proyecto ley den wawan khiin, makhãen wounaan delegaa thunãem khãen comisiõn pierr.

II. WAISIEEG OJU POLITIKA EE

Mukhãen iek waisieeju chi khãirjũg politika wounãmai:

- a). Wawaag norma instituciõn denja agkho.
- b). khãirkhap sieeg.
- c). Thuaparaa aag.
- d). Oog athee, ich mag owenãrraag.

III. Khãirjũg iyoo aju thumaam khãen.

Iekhaju Wawaag movimiento y organizaciõn thumaam khãen, wenãraag maigmua iekhaag oojewaag.

Turawaagau organizaciõn pierr, maigmua movimiento pierr aba birdãug, iyoo aag chi lineamiento Wawaag chi proyecto ley den waisieeg maigmua neminag waju, oberju, jeeju maa gobiernouta oju jaga mukhãen iek jaunãem aba iyoo awie sisiju, aba birrdã thunãem aai.

Iyoo aju neminaam iekhaajem ee phoborden ee. Wawaag iekhaajem comunitario, deegau capacitaciõn tãcnica mu gum dei phidkha nãem khãen athee, deegau producciõn den maigmua jau nãem iekhõor chukhu aju jau jem khãen, warag thunãnja akhoo.

Iyoo atarr khuun waisieeg, joobaju, dau aukhawaag maigmua iekhõor igbaag.

**Acuerdo
de
Paz**

Juraagau consejo comunitario thumaam khuun den maach iyoo aag, joobaju, maigmua consejo jëbden, mu khunnau obpam Wawaag pam gobierno dei mu khuun iek: Wawaag maigmua dugpuyaag programa gobierno den ee.

IEK THAARJUP

WARE IEKHOOR OPUYAAG, IYOO ATARR THERPAN NAAN THUBA AWAAG, MAIGMUA THER GAAI PURBA AAG

Amach numi porpomaan khunn khijrjüg wajaphan jurr jierram opuyaag iekhõor maigmua pabx eem khunnau amach ther deeg athee. Khijrjüg akhãrag uraar opuyaag warre, Gobierno den, maigmua pabx eem khuun therpan naan den, maigmua thumaam khuun wajapha joobaag, maguata audurajim phobor akhãrag, mugta beesim mu iek aba iyoo atarr, maig maach Kolombia iekhõor chukhu aju.

DEU THERPAN NAAN CHI FARC-EP –ABA NAAGAU, PHADKHON GAAI, PHOBOREE, POLITIKA, AMACH KHIJRJÜG DEE TARR DÛI

Therpan naan, dee umaai, aba jooba nãm ee sisiju, am khodkhaanja akho, mug jëb durr ee, wajapha joobaju amach khapeen dãi, phidag deeg pam nemjijru den.

Mug dug sisim deeu maach phoboree, aam khijrjüg dëita phidkhaag pam, chi chaain akho agee thunnar khunn oberaagau, ther aupuag, mugun chaainag deeg paaram thumwe wajapha joobam khunn ley victima 1448 de 2011, mukhuun chaain khodnaanagja deeg pam phidag.

- Deeu dug puyaag pan am politika.
- Phidkhaag pam ther aupajuden chi FARC den
- Chi partido Politika phidkhaag pam 19 de julio 2016, amach phidkhaju, suma 10%, politika athee, maigmua 5% ma deej 19 de julio 2022.
- Chi lista al congreso de la Republica, chi partido phãbaaden ee aba sieeju. Magsim ee warb baadewei, dewan den sob o unsim deegau am ee sisim khiin.
- Chada ther aupuaa baarwei, iekhõorja wauba, chi ãsap phãsim dei aba burmin, gobiernu neminaam deeuju
- Chada chi ãsap phasisim mug aba iyoo atarr den, oompaju Consejo nacional de Reincorporacion (CNR) numi gobierno den maigmua numi FARC
- Chi dugaag pam agkho phadkhon den, chi khapanag phãju khaphu aag FARC den, deegpam proyecto nemjijr nãm den, jëb den, chi ther deetarr khunnag phãgaag pam año numi, monakha wenurraju denja deeg pam, pensiones, estudieju den, di wainaag, jooi iek wainaag, jemkha nãnja deeg pam, khijrjüg jujurkhi uraag phãi nãnja deeg pam, deeu amach khodkhaan dãi onee joobag pam.

**Acuerdo
de
Paz**

ABA IYOO ATARR WAPHAJA WENURRAG MAIGMUA PHIGKHAAN DEEU BEEPIMAUGAU ÕOR THÕOJEM KHËËN

Chi iyoo atarr phãsisier den mug jeb gaai thumaam khëËËn neminag wajapham dëita thubaag pam ajem.

- Iek sisieeg pam wajapha wenurrag phidkgajuden politika.
- Siegau khïirjËËg gobierno den
- Programa maach wajapha wenurraju den FARC
- Wajapha naag –Seguridad especializada de seguridad y protecci3n UNAP
- Mesa tãcnica Sieju joobaju den
- Sieju wajapha naag
- Onee jooba ju den

IEK JAYAP

IEKHÕOR OPËYAAG NEMINAG AKHARAG PHIDKHA NËM DEN

Mug ësap phãsim mua Iekhõor chukhu aag, opëyaag akhãrag ee phidkha urum den, akhãragam KhïirjËËg phidkha uraar. Gobiernou juapa deeg pam, magum phidag phidkha pimaau gau maigmua chi pabë eem khëËËn atarrja thumwe ajapham dëita phidkhaa gau.

IEK JUA AB

IYOO ATARR DEN DA APHËË NËM KHËË IEKHÕRAU, AGCHAAR, WAJAPHA WAUPËYAAG DEEU BEEPIMAAUGAU AKHãRAG

Achamug ësap pom phãsim gaai thumweta neminag wajaphanta dee pam, da phëË woch naan dam thunëm khëËËn athee, deeu khïirjËËg akhãragam beepimaau gau.

IEK JUAG AB AWIE AB

JUR WIE DEEGATHEE WAJAPHAM

Chi ësap phãsim ich mag ag gaaita phidkha wenurragau, ooparaa siegau gobiernou maigmua FARC, Wounaan nauja ooparaa naagau mug ësap gaai.

IYOO ATARR WAJAPHA JOOBAAG THUMWE ËSAP PHãTARR DEN

Khãai 23 de junio 2016, gobiernou Kolombiamua maigmua FARC den, iyoo ajim ajem, amug ley estatutaria No 156 de 2015 cãmara, maigmua nËmero 94 de 2015 senado, maig Corte Constitucional. Khãai 18 de julio 2016, sentencia C-379 de 2016, corte constitucional proyecto ley estatutaria, iek pom iyoo atarr denta baraag pam plebiscito, iekhõor warre opëyaag, maigmua beebu onee joobaag mug durr jooi gaai.

**Acuerdo
de
Paz**

**Acuerdo
de
Paz**

ABA IEKHATARR CHI DURR KHUUN ONEE JOOBAAG MAIGMUA ICHMAG MAACH JEB
WAIWENURRAG

(CEPAZDETE)

Habana Cuba

Ed 24 de 2016

lekhasim mach phobor Durr khænn den iyoo atarr khîirjûg wajaphag dæi chi porpomaam kolombiam maigmua pabæ eem por therpan naan dæi.

6.1.12.1. Dau aukhaunæm

Maach porpomaam mug durr eem maigmua pabæ eem por therpan naan dæi, iekha næm mach phobor durr khænnau oopi urum khîirjûg wajapham, jooba urum khoinaa, ich mag nawe mug durr jooi gaai, phobor ægthaag awaag, khîirjûg wajaphag wai urum, achamug durr ee, achamug iekhõrau maach da aphææ urum mug nawe.

Chi baunaan dojãaram khænnau,beewia mach thõojierram,maachag oobajierram,maach jëbee mua paroob jær pæijierram,maig mug iekhõrau juuriu warag mug durr ee akhãrag ich mag wau uraajim ,maag weita chi porpomaamau deeu deeuju neminag wajaphan khaiperju,maach phoborathee,thumaan khænn athee,mach khîirjûg jooi i dæi,maach deu khõsi næm dæi.

Deeu deeuju maach phobor durr khænnag, maach jëb, maach neminag authaar mug iekhõrau juuriu therpan naa nau, maach jooi i peer opæinæm, maag weita maach jooi i dæi wenærrag athee. Mug lyoo atarr mug ësap phãnæm ai, onee joobaju den, chi durr khænn wounaan dæi, maigmua opæyaag iekhõr, deeu beeju khõinaa joobaag durag oba, mug Kolombia durr ee.

6.1.12.2. NACHARAM

Achamug ësap gaai phãsisim,iekhõr opæiju den ,maigmua beeju den khõinaa joobaag ich mag, durag mug Kolombia durr ee,maach khîirjûg dæi,jaausisiju dojãarragam ësap gaaija,maigmua mug durr den gaaija,chi iekhõr phaaijem gaaija,agchaar khîirjûg,deeu iekhõr beepi maau gau,maach khîirjûg phãsisiegau dojãarram phobor durr gaai,maach wenærrag,mug gaaimua maachig deeuju phadkhon phidkhaag chi durr khænn,maach jooi i wenærram khænn,mug ësap jaausim gaaiju,maigmua mug ësap gaai ænn khîirjûg sisiju, convención sobre la Eliminación de todas las formas de discriminación contra la Mujer-CEDAW Convención internacional sobre la Eliminación de todas de Discriminación Racial.Dojãarragam khænn phobor ësap gaaija CERD-Declaración de Acción de Durban,chi porpomaam ësap gaaija phãsim,maach athee iekha sim ,phãsim gaai 169 chi OIT,jaausim maach durr khænn den,maigmua negoan chi pæch naan athee.

Achamug ësap gaai iekhõr opæiju den,maigmua beeju den khõinaa joobajuden,ich mag duraa wenærrag mug durr gaai,maach khîirjûg dæi,wainaaju dewaam khîirjûg wajaphan dæi wenærrag

Acuerdo
de
Paz

d). ĔSAP JAAUSIM IEKHĔOR OPĔYAAG NEMINAG AKHARAG PHIDKHA URUM DEN

Maan Khĕirjĕg agchaar deeu den ,marauta iyoo awie ĕkhaagau chi phidag jĕgata wawaag,thumaam khĕen dĕi iyoo awie,maach jĕb den,jooi i den,jooi khĕirjĕg den,bene monau nĕm den.Maan jĕb ee akhĕragam phidkhaju khaba sim,nemjĕir akhĕram den,khĕirjĕg akhĕrag jaauju khaba sim,maan jĕben thumaam khĕen den.

Chi jĕb ee oogau jampaita akhĕrag waujierra,agchaar maach durr ee,khaphĕ naagau jĕb akhĕrag wautarr maach durr pierr,mug iekhĕrau peer maan opĕinĕm,maan da aphĕĕ ajim,thumwe durr pierr jooi i buurjim,maan chaainauja koch khaba aadejim khĕirjĕg chaar maan jooba nĕm ee, mug iekhĕrau jadau ee joobanĕm,pod maan nemjĕirdu ee majukhauba aadejim,do ĕanja maba,pabĕ ee nem phanja maba,maigmua maan khodnaanja japhier wajaugau amach jĕb aupĕejieram,phobor negoon ee ereujierram mug iekhĕrau juuriu.

Nacha maan dĕita iyoo agau mag maan jĕb ee thĕrap phikhathunĕm baarpĕi yaag athee,deeu wajapha onee joobaag.Mag nacha chi porpomaamau Kolombia ee mua oog pam ajem mĕkhĕen Phobor EMBERA NAAN,jooba nĕm Municipio Puerto Libertador Cĕrdoba maigmua Ituando Antioquia, phobor JIW jooba sim Municipio San Josĕ Guaviare,akho phobor NUKAK Guaviare ee, municipio Mapiripan maigmua Puerto Concordia Meta,dewaam phobor municipio Tumaco dosĕg Chagui,Phobor AWA,nariĕogar.Negoon chi pĕch naan Alto Mira y Frontera y dosĕg Chagui,maigmua municipio Buenos Aires,Vereda La Alsacia Cauca.

Agju Choko Dochaarpien, Wounaan en municipio de Litoral del San Juan, Embera Atrato, mukhĕen phobor iekhĕor pom wai nĕm, maag wei da aphĕĕ jooba nĕm.

e). ĔSAP JAAUSIM DA APĔĔ NĔM KHĔĔN IEKHĔRAU, Chada deeg pam juapa wajapha phĕ siseeg, akhĕrag deeu beepi maaugau.

Chi ĕsap phĕsim chadam den, maach juapa den wajapha thubaag maigmua deeu akhĕrag beepi aag, parooba iekhaba aag amug phobor durr eem khĕen dĕi, chi ĕsap phĕkhasim maach jooi khĕirjĕg dĕi, maach jĕb wainaag, chi ĕsap phĕsisiju chiporpomaamau phĕthaargaai mug Kolombia durr ee, maigmua phĕsisiju dojĕarram phoborden gaaija.

Mug ĕsap phĕsisiman thumaam khĕen jooba nĕm athee, maan jĕrr iekha sim, aba iyoo atarr den, khaiperaag mug durr ee jobathĕnĕm khĕen, deeu maigmua khĕirjĕg wajaphanta deeu den.

Achamug juapa dĕi iyoo atarr agchaar onee joobaag pam den, maigmua chi articulo 246 Constitucionau jaausim Chi durr khuun phobor den maigmua chi negoon pĕch naan juapa den.

Maig gobiernou khaiperaag pam wounaan Phobor thumwe, deemaai ar matarkhĕen deeu beepiegau amach durr jooba nar ee, mag athee arag neminag joobam khĕen deeg pam, maig thumwe oog pam.

f). ĔSAP JAAUSIM PHIDKHAAG PAM DEN MAIGMUA OOJU DEN

Wawaag pan maach durr khĕen athee chi pomaam, makhĕnauta oog pam achamug aba iyoo atarr den, Gobierno khĕir eepa ahaukhaag maigmua, pabĕ eem chi ther pan naan dĕi, agee

**Acuerdo
de
Paz**

naagau maach porpomaam Wounaan den. Amach jāga phidkhaju wainaagau, achamug aba iyoo atarr den, ěsap gaii phã arraagau (CSV) agee wajaphata phidkhaagau.

Chi phadkhon, amugee dug bam, mamu Gobierno mag Plan Desarrollo nacional ee sisim maach chig deju phadkhon, magai nacha maachigta jewaag pam, khanta ignarra chi phoborpienau.

ABA IEKHATARR CHI DURR KHUUN ONEE JOOBAAG MAIGMUA ICHMAG MAACH JEB WAIWENURRAG.

**Acuerdo
de
Paz**